

Řekové v boji s Peršany

Autor: Guillaume Durocher

Řecká jednota: Federace proti barbarům

Po rodině a obci následuje další soustředný kruh spřízněnosti a loajality: spolek měst nebo přímo celý řecký národ. V *Ústavě* Platón nabádá, aby se k sobě Řekové chovali mírněji, protože je pojí pokrevní pouto, a otevřenou válku a braní do otroctví si „schovali“ výhradně pro barbary. V *Zákonech* se k této myšlence vrací a horuje pro spojení řeckých městských států proti cizím invazím.

Po rodině, skupině rodině a obci „jež svým založením následovaly... jedna za druhou v nesmírných délkách času“, konečně „nám přichází tato jakási čtvrtá obec“ (683a) v podobě obecně poměrně volných a nestabilních spolků či konfederací řeckých městských států coby potenciálně ještě vyšší formy společenské organizace.

Platon se věnuje mytickým dějinám třech městských států, založených Herkulovými potomky – Lakedaimonu, Argu a Messéně – jež společně vytvořily spolek dórských obcí. Tato konfederace ale nevznikla jen za účelem ochrany svých členů, ale celého řeckého národa:

Nuže tedy, je asi zřejmé, že tehdejší občané soudili, že toto zřízení bude dostatečnou pomocí netoliko **Peloponnésu**, nýbrž i všem Hellénům, kdyby jim někdo z barbarů činil bezpráví, právě tak jako tehdy obyvatelé Iliá, spoléhajíc na

moc Asyřanů, založenou od Nina, směle vyvolali válku proti Troji. Byl totiž lesk oné říše, pokud zbýval, ještě nemalý; jako se nyní my bojíme velikého krále perského, tak se i tehdejší Řekové obávali oné spojené moci. Neboť velikým důvodem stížnosti proti nim se stalo druhé dobytí Troje; byla totiž součástí oné říše, Vzhledem k tomu všemu jednotné zřízení tehdejšího vojska, rozděleného na tři obce vedené od králů-bratří, synů Hérakleových. (685b-d)

Platón s lítostí dodává, že tento spolek neměl dlouhého trvání, přestože všem třem městům vládli bratři: „a přece kdyby se byl tehdejší zámysl uskutečnil a došel jednotné shody, byla by vznikla přímo nezdolatelná moc válečná“ (686b).

Argos i Messénie začaly postupně upadat, dodává Platón, a jedině **Sparta** si zachovala své postavení díky **Lykúrgovým** zákonům, jež smíšený monarchicko-oligarchicko-demokratický režim spojovaly s nebývale tvrdými pravidly, která měla vést Sparťany k jednotě a vojenské zdatnosti. Kdyby Argos s Messénií nepropadly přepychu a dekadenci a všechna tři města tak zůstala jednotná, nemuselo podle Platóna dojít ani k řecko-perským válkám:

Kdyby byl tehdy býval někdo, kdo by to byl předvídal a dovedl náležitě omezit vlády a udělat ze tří jednu, byl by zachránil tehdejší krásné záměry a nikdy by se nebyla proti Helladě vyřítila perská ani žádná jiná útočná výprava v pohrdavém domnění o nás, jako bychom za mnoho nestáli. (692c)

Platón tento dórský svazek popisuje jako ohromnou, ale promarněnou příležitost, instituci rozloženou špatnými zákony Argu a Messénie. Neschopnost zachovat jednotu tří států a tak ochránit Řecko před vnější agresí podkresluje celý zbytek debaty v *Zákonech*. Řekové se podle Platóna musejí z těchto chyb poučit. Války s Peršany, jak víme, znamenaly téměř zánik řeckého národa prostřednictvím všeobecného míšení:

Kdyby nebyla jednomyslnosti Athéňanů a Lakedaimoňanů odvrátili hrozící porobu, jistě by již byly všechny helénské kmeny mezi sebou vespolek pomíšeny a také barbarské s Hellény a helénské s barbary, právě tak jako ty, nad kterými panují Peršané, nyní žijí ve zlém rozptýlení, jsouce od sebe odtrhány a k jiným připojeny. (692e-693a)

V žádném případě se nejednalo o nepodloženou hrozbu – Hérodotos popisuje deportace a roztroušení celých kmenů, oblíbený to nástroj Perské říše k trvalému zlomení národního odporu. Prvním předpokladem k čemukoliv dalšímu je totiž zachování existence vlastního národa. Platón dále tvrdí, že Athéňany poháněl k dalšímu odporu po záboru jejich města pocit hanby. Bez tohoto studu by se lid „nebyl spojil a postavil na obranu, ani by nebyl ubránit svatyně, hroby, vlast i všechno ostatní, co mu bylo blízké a spolu milé, jako to tehdy učinil,

nýbrž všichni bychom se byli v tehdejší době rozptýlili na malé hloučky a každý by šel jinam“.
(699c-d)

Máme důkazy, že Platón panhelénskou solidaritu neprosazoval jen ve svém filosofickém díle, ale také při své politické činnosti rádcovství státníkům. Ve svém tzv. *Sedmém listu*, většinou učenců považovaném za autentický, Platón říká, že moudrý státník by měl vytvořit dobré zákony a dát najevo svou štědrost pozvánkou lidem z celého Řecka, aby osídlili ostrov, sjednotili jeho města a vyhnali z něj Kartagince:

Půjde-li [Dionýsios, tehdy nově nastoupivší syrakuský tyran] tudy, jak pravíme, a udělá ze sebe člověka moudrého a rozumného, Jestliže obnoví zpustošená města sicilská a sváže je zákony i ústavami, tak aby byla sblížena jak s ním, tak sama mezi sebou vespolek k společnému boji proti barbarům. Neboť stane-li se to, je jisto, že si podrobí Kartaginany mnohem více, než jaká byla poroba, do které byli uvedeni za Gelóna... (Sedmý list, 332e-333a)

(Kdyby byl Dión žil) by se byl snažil znovu zřídit veškerou Sicílii a učinit ji svobodnou od barbarů, a to tak, že by byl jednu vypudil a druhé dostal pod svou moc. (336a)

Ale ostatní volejte k osazení obcí a ke zřízení rovnoprávnosti (tj. zavedení totožné ústavy ve všech obcích) na celé Sicílii i ze Sicílie samé i z veškerého Peloponnésu...(336d)

Podle znění svého *Sedmého listu* se tak Platón nad řeckou jednotou při střetu s barbary nezamýšlel jen teoreticky, ale aktivně o ni usiloval i ve svém politickém životě.

Jugoslávský učenec Slobodan Dušanić na základě této i dalších pasáží z Platónova díla tvrdí, že otázky konfederalismu městských států, tedy ohraničené politické jednoty na bázi příbuzenství a spojenectví proti ohrožení z vnějšku, řeckého velikána hluboce interesovaly. Podle Dušaniće se Platón podílel na „vlasteneckém federalismu své doby“, poháněla jej „barbarofobie a lakonofilie“ a coby „spravedlivé války“ schvaloval všechny „panhelénské obranné akce směřující proti útokům zvenčí“. 1]

Nezdary i úspěchy historických řeckých spolků jsou do jisté míry relevantní a zajímavé i pro nás: vznik jednotné Evropské říše se jeví nanejvýš nepravděpodobný, a tak můžeme snad doufat nanejvýš jen ve vytvoření různých evropských etnostátů, jež spolu mohou soupeřit, spolupracovat, případně přistoupit k různé míře „konfederovanosti“. Problémy konfederalismu a rozdělené suverenity silně sužovaly Spojené státy před jejich občanskou válkou a známe je i ze současné Evropské unie.

Podle Dušaniće Platón vyzýval ke konfederaci řeckých obcí, dosažené přijetím téhož základního zákona neboli *isonomie*. Ve svém vyprávění o Héraklovcích Platón říká, že o

jednotu dórského spolku – tedy obcí ovládaných králi-bratry – se měli starat králové a vlády zavázané přísahami, „které si daly o vládnutí a poslušání vlády“. Lid slibuje králi věrnost v případě, že bude dodržovat limity své moci. Platón navrhuje také originální způsob k zajištění dodržování zákona: „Aby po každé dvě obce byly pomocníky proti té jedné, která by neposlouchala daných zákonů“(684a-c). 2]

V *Zákonech* i *Sedmém listu* přizvukuje Platón dříve v *Ústavě* vyřčenému argumentu: státy spojené krví a kulturou si jsou povinovány vzájemnou solidaritou. Zachází však ještě dál, když říká, že takto spřízněné státy se k sobě nejen mají chovat dobře, ale jako přirození spojenci by dost možná měly usilovat i o určitou míru politické jednoty proti vnější agresi. Osvícení příslušníci spojenecké koalice navíc mají dohlížet na dodržování pravidel a norem členy méně ctnostnými. A tak jakkoliv je plně formulovaný politický nacionalismus skutečně plodem moderního světa, 3] zrozeným ze spojení našich vrozených kmenových instinktů a technologie umožňující masovou komunikaci, nelze popřít, že mnoho starověkých Řeků včetně Platóna cítilo také vědomí panhelénského patriotismu, přesahující hranice jejich městského státu. Pokud přijmeme Dušanićovu tezi, že Platón byl pro jednotu řeckých městských států proti barbarům, k níž mělo dopomoci přijetí společné, *Zákony* inspirované ústavy s jasnými etnopolitickými zásadami vycházejícími z příbuzenství a reprodukce, mohli bychom dokonce prohlásit, že Platón přišel s jakousi proto-skupinovou evoluční strategií pro řecký národ.

Závěr: Platón, etnocentrický kosmopolita

Platón očividně byl velice zbožný muž, neochvějně přesvědčený, že vesmír je prostoupen smyslem. Spokojeně tak opakuje Thaletova slova o zázraku bytí: „všechno je plno bohů“ (899b). Inspirován Pythagorovými učedníky vybízí Platón ke studiu astronomie i matematiky, k lepšímu pochopení nádherné souhry věčných zákonů kosmu. V lidech sídlící rozum považoval za jiskřičku této větší božské harmonie, který by nám měla sloužit jako vzor ve vlastním životě. Platón si stýská nad tím, že většina jeho krajanů nechápe ani základy geometrie nebo astronomie: „Zastyděl jsem se netoliko sám za sebe, nýbrž za všechny Hellény“ (819e)

Platón – snad v předtuše ústřední teze stoiků – hovoří o jakési kosmické občanské příslušnosti. Každý je „pouhou částíčkou“, povinen zasazovat se o blaho vesmíru: „ty jsi pro ono veškero“ (903c) Jde o vyjádření myšlenky kosmické *eudaimonie* neboli blahobytu mystickým ztotožněním přírody, rozumu a boha. V žádném případě však nejde o obhajobu naivního vykořeněného kosmopolitismu nebo slepého a jednostranného všeobecného „altruismu“. Lidstvo by mělo postupovat směrem k moudrosti a ctnostnosti, které opravdu univerzální jsou. Podle Platóna však má nezbytným předpokladem solidarity v ctnosti být příbuzenské pouto a ctnost obecně vzato znamenala nezavírat oči před nerovností lidí.

A tak je ideální řeckou obcí partikularistický, etnocentrický a aristokratický městský stát: vedený a vychovávaný těmi nejlepšími, zbudovaný na synovské úctě a zbožnosti, připravenosti vyloučit podřadné prvky, reprodukci a kvalitě občanů a ochotě spojit se s dalšími příbuznými obcemi na obranu řeckého národa proti barbarům.

O nutnosti postupovat ve všech věcech v souladu s přírodou říká Platón:

Umění, která vskutku zplozují i něco vážného, jsou ta, která spojí svou sílu s přírodou, jako lékařství, zemědělství a gymnastika. Také politika má prý jakousi malou část společnou s přírodou, ale většinu s uměním, a tak i zákonodárství se zcela zakládá nikoliv na přírodě, nýbrž na umění, a jeho tvrzení nejsou pravdivá. (889d-e)

A co, mohli bychom dodat, je v na tomto světě bojovného života přirozenější než upřednostnění svých vlastních?

Rozhodně bych se nepostavil za kompletní znění *Zákonů*. Pro moderního člověka, který svůj život prožívá v neustále se měnícím světě, velkým dílem také kvůli neutuchajícímu vlivu nových technologií, je představa dokonalého a neměnného základního zákona, vhodného za každých okolností, spíše naivní. Můžeme také Platónovi jako pyšnou vyčítat jeho víru, že by zákonodárce čistým rozumem mohl nebo měl být se jen pokoušet nadiktovat tento dokonalý zákon v určitém dějinném okamžiku, který měl obstát chodu času – vždyť i Sparta nakonec podlehla vyčerpání. **Ezra Pound** varoval své čtenáře, aby se nenechali oslnit Platónovým „krasořečnění“ („purple prose“.)

S velice mocnou a podnětnou kritikou Platóna přišel i Nietzsche, který ho viní z pokusů o „zkrocení“ lidstva a otupení jeho instinktů ve prospěch zákonodárce tyransky nařízené „ctnostnosti“. Lesk a bída platonické politiky snad nejlépe vystihují dva Nietzscheho slavné bonmoty: „křesťanství je platonismus pro masy“ a „Mohammed byl jako Platón, kterému se podařilo naplnit své vize(/který uspěl)“. Realizace platonických vizí by tak vedla jen k dusivé stagnaci a nesmírné frustraci. Kus na pravdy na tom je příjemnějším v tom smyslu, že křesťanství i platonismus skutečně čerpají z jistých částí Platónova myšlení, konkrétně autoritářství s nebeským mandátem. Platón se možná nikoliv bezvýhradně držel svých doporučení, když napsal: „tu jest věcí velkých zákonodárců, aby to předešli, poznávající pravou míru“. (691d) Dodejme však, že ani jedno z velkých univerzálních náboženství nezačlenilo do své doktríny mnohé z klíčových prvků Platónova myšlení: praxe občanství, přirozená nerovnost (alespoň u křesťanství), etnocentrická politika nebo eugenika. Jeho ideálním člověkem je filozofující atlet, nikoliv mnich-kající.

Vystříhat bychom se měli také zjednodušujícího a příliš vážného výkladu Platónova díla. Jeho dialogy jsou eseje, kde si pohrává s radikálními idejemi. Mají za cíl povzbudit diskusi, ne předkládat dogmata. V *Zákonech* si Platón sám ze sebe utahuje slovy, že stavění obcí na papíře je oblíbenou hrou starců: „Pokoušejme se jako staré děti si hrát na zákonodárce“ (712b). Slavná je i pasáž o zbavení obce rozvratných básníků, v níž Platón označuje zákonodárce za umělce:

Co bychom správně odpověděli těm božským mužům [básníkům tragédií]? Mně se

zdá toto: „Mužové nejlepší z příchozích cizinců, my sami jsme tvůrce tragédie co možná nejkrásnější a nejlepší; celá naše ústava je složena jako nápodoba nejkrásnějšího a nejlepšího života.“ (817c)

Nekonečně osvícený diktátor s vynikajícím filozofem v zádech skutečně může nastolit dokonalý zákon, sám Platón však připouští, že se jedná o něco vysoce nepravděpodobného, byť v dostatečně dlouhém časovém horizontu nikoliv neuskutečnitelného.

A přestože svými *Zákony* usiluje o nadčasovost, nacházíme zde i ochotu experimentovat s cílem neustálého vylepšování zákonů. Jestliže jsou zákony státu špatné, může být podle Platóna řešením vytvoření státu nového, a to prostřednictvím revoluce, války nebo emigrace:

Aby byla (obec) spíše zničena, než dobrovolně na sebe vzala otrocké jho a byla ovládána od lidí horších, nebo aby opustil obec a šel do vyhnanství; neboť je třeba raději podstupovat všechna taková utrpení nežli přijmout výměnou ústavu, které je od přirozenosti dáno dělat lidmi horšími. (770e)

Ve starém a zkorumpovaném státě však bohužel politikům často nezbyvá, než se brodit špínou: „Zbývá, abychom tak řekli, jedině zbožné přání a malý, opatrný přechod, pomalu postupující v dlouhém čase“ (736d)

Platón dokonce opatrně připouští i možnost reformy. Strážci zákonů mohou připravovat návrhy, jež – v případě schválení shromážděním, všemi čelními představiteli i orákulem – pozmění základní zákon. Jde o velice nesnadný proces, který má posílit úctu k zákonu, tak aby se nestal něčím lehkovážným. Platón dále stanovuje, aby magnétská vláda vyslala moudré muže, kteří by dostali za úkol v ostatních státech prozkoumat a přinést zprávy o případných tamních dobrých zvycích nebo zákonech: „Jsou totiž mezi obyčejnými lidmi vždy někteří lidé jako božští – není jich mnoho – s nimiž je velmi cenné se stýkati,“ (951b) a ti mohou žít i za hranicemi, ve státech se špatnými zákony.

V poslední knize *Zákonů* Platón představuje tajemné noční shromáždění, složené z nejvyšších úředníků a nadějných mladíků, kde by se od soumraku do rozednění věnovali tito muži filozofii. Tento orgán zdá se měl být oprávněn k reformám státu, což je už dlouhá staletí jablkem sváru všech platonských vykladačů, protože se to jeví být v ostrém rozporu s předchozími důslednými výzvami k dodržování zásady zákonnosti. Snad to lze připsat na vrub nedokončenosti díla.

Platón se však v konečném hodnocení vyjadřuje skepticky už jen k samotné myšlence reformy. Je v tom cosi současně tragického i realistického. V jistém ohledu lze totiž pochybovat, zda se může špatný režim skutečně sám od sebe uzdravit. V těchto případech tak může být jedinou opravdovou možností nový začátek, tj. válka či revoluce. Platón každopádně pracuje s osvědčenou historickou praxí řeckých městských států: ty nejlepší

režimy založili zpola mystičtí zákonodárci v dávné minulosti obestřené hávem úcty a tajemství. (Velmi podobně jsou ctěni američtí Otcové-zakladatelé, kteří také vytvořili základní zákon s ambicí omezit tyranské i demokratické excesy a vštěpovat občanům jistý étos.)

Morrow píše, že *Zákony* měly být v první řadě dílem určeným pro praxi: Platón a jeho Akademie se často zapojovali do praktické politiky i zákonodárství nových obcí. Toto pojednání bylo posledním pokusem starého mudrce zachránit své město:

Platón nenačrtává generické helénské město, ale zidealizované Athény. Jsou to Athény dávnověku, vytržené minulosti, ale doplněné celou řadou právních i politických novinek, typických pro sofistickou Platónovu dobu, díky nimž se obec stává vzorem pro zákonodárce athénské i v dalších řeckých obcích. *Zákony* jsou tak očividně poselstvím pro Platónovu dobu a její obyvatele, zprávou doručenou však příliš pozdě, než aby měla Platonem nepochybně kýžený účinek. 4]

Platón své dílo ale také zjevně zamýšlel jako inspiraci pro budoucí generace. Vyzývá tak budoucí zákonodárce:

Milí ochráncové zákonů, my u každého z předmětů, o kterých dáváme zákony, přemnohé věci vynecháme – neboť je to nutné –, avšak přitom všechny jednotlivosti, pokud nejsou malicherné, a celek podle možností nenecháme nevyznačen jakoby jakýmsi obrysem; tento obrys vy pak budete muset vyplňovat. Je třeba, abyste vyslechli, k čemu budete při takové činnosti přihlížet. (770b-c)

Řecká politická tradice předkládá nám, jejich duchovním následovníkům v 21. století, mnohé podněty k úvahám. Od Platóna si tak odnáším především poznatek, že mezi komunitárním, aristokratickým a eugenickým étosem a jedinečně západními ideály občanství a právního státu není vzájemný rozpor.

Největší dojem na mě osobně pak dělá Platónovo neochvějné přesvědčení, že musíme říkat pravdu, jak ji vnímáme – bez ohledu na to, jak zdánlivě nepřístupná, nepopulární nebo radikální je. Nabádá nás, že by člověk neměl „mít ve vážnosti to, co je jeho, [víc] než pravdu“ a „ubíhat před přílišnou sebeláskou a vždycky horlivě sledovat toho, kdo je lepší než [on]“ (732a-b). Silně vnímám ale také jeho zbožnost. Právě ta z něj činí nesmiřitelného nepřítele nihilismu i relativismu. Platón se nemíní smířit s všeobecným lenivým šouráním se k rovnostářství, individualismu a lehkovážnosti. Předkládá nám psychologický prostor, kde mohou osvícení najít nejen sebevědomí a přesvědčení prosadit se a žít tak život prodchnutý smyslem, ale také sílu odvážit se etického a kulturního povznesení vlastní společnosti. Tutéž zbožnost cítím v myšlenkách a činech těch nejlepších z nás napříč věky.

Je pro mě až s podivem, jak značná část řecké politiky a Platónových *Zákonů* neztrácí ani s ubíhajícím časem na svém významu. Musíme žít ve zbožném souladu s přírodou, rozumem i božským. Podle Platóna to znamená milovat svou rodinu i národ jako vlastní krev, vytvořit

podmínky pro vznik kulturní aristokracie, plození dobrého potomstva a prožití života s plnou vážností – což obnáší také starost o zachování své pokrevní linie a službu společenství. Takový tedy je Platónův „zakořeněný kosmopolitismus“. Krev i duch jsou v jeho světě v blažené harmonii – a troufnul bych si říci, že skutečně jsme „účastníky na věčnosti“.

Poznámky:

1] Slobodan Dušanić, “Plato’s Projects for a Confederate Sicily and the Constitutional Patterns in the Third Book of the *Laws*,” *Aevum* (2010, 1), s. 61, 66, 67. Dušanić přináší i další důkazy Platónova zájmu o konfederalismus, jako například jeho vyobrazení mytického kontinentu Atlantis v dialogu *Kritias* coby konfederace monarchických městských států.

2] V současném kontextu se nabízí následující analogie: spolek evropských etnostátů by mohl disponovat právem obsadit a tak „přivést k rozumu“ každý evropský členský stát, který by začal působit proti etnogenetickým zájmům evropských národů, typicky umožněním masové imigrace z Třetího světa.

3] Marxisté se nemýlí, když plnohodnotný politický nacionalismus označují za moderní politický fenomén. Pletou se však, když z toho dovozují, že národní identita i nacionalismus jsou proto z velké části „sociálním konstruktem“ nebo dokonce elitami vytvořeným konstruktem. K pravdě má totiž blíž spíše pravý opak: moderní nacionalismus se zrodil ze spojení vrozených kmenových instinktů, které lze vysledovat zpět přinejmenším do prehistorie – očividně jde o nesmírně silný psychologický mechanismus, jak v boji o přežití rozlišit mezi příbuzenstvem a ostatními – a moderních komunikačních technologií, jež umožnily vzestup masové politiky napříč rozsáhlými oblastmi. Pokud navíc dochází k plnému vyjádření nacionalismu až s pomocí moderních technologií, zjevně závisí na přítomnosti více nebo méně dřímající národní identity, vymezené zpravidla jazykem a genetickou blízkostí. (Zde ostatně padá u levicových výkladů kosa na kámen: je-li národní identita ryze vykonstruovaná, mělo by pro politické elity být velice snadné sjednotit mnohojazyčné a rasově rozmanité obyvatelstvo pod hlavičku jediné identity, což ale ve skutečnosti vždy končí nezdarem).

4] Morrow, *Plato’s Cretan City*, s. 592.

Čtvrtá, závěrečná část eseje Guillaume Durochera **The Laws: Plato’s Sacred Ethnostate, Part 4** vyšla na stránkách The Occidental Observer 25. dubna 2017.